

YEDİNCİ YILINDA 12 KASIM 1999 DEPREM KONUTLARI ÜZERİNE NOTLAR*

Murat KAYIKÇI**

1. Giriş

1999 yılında Türkiye'de, etkileri günümüze kadar ulaşan ve hala tartışılan iki büyük deprem meydana gelmiştir: 17 Ağustos ve 12 Kasım depremleri. 7.4 büyüklüğünde Gölcük merkezli 17 Ağustos depremi, İstanbul'dan Bolu'ya kadar olan bir bölgeyi etkilemiştir. Bolu kentini daha çok etkileyen deprem ise, Düzce merkezli ve 7.2 büyüklüğünde olan 12 Kasım depremidir. DPT'nin deprem sonrası hazırladığı bir raporda belirttiği üzere (2002:6), öteki deprem bölgesi kentleri gibi Bolu da, plansız ve çarpık kentleşme ve arazi kullanımı ile imar uygulamasındaki hatalar nedeniyle depremin etkilerini en ağır biçimde yaşamıştır. 12 Kasım depreminde Bolu'da tümü merkezde olmak üzere 48 kişi ölmüş 354 kişi de yaralanmıştır. Ayrıca 2532 konutta ve 218 işyerinde ağır hasar meydana gelmiştir (Özmen, 2000:161-166).

Deprem sonrası Bolu'da depremezdedeler önce kurulan çadırkentlere, yaklaşık bir yıl içerisinde de kalıcı deprem konutları yapılmaya kadar kullanılması planlanan prefabrike konutlara geçtiler. Kalıcı deprem konutları için ise öncelikle yer seçimi yapıldı. Seçilen yerde arazinin jeolojik/jeoteknik durumuna dikkat edildi ve Hastane Yolu Mevkii uygun bulunarak (Koçak vd., 2000:150) burada kalıcı deprem konutları inşa edildi. Böylece, prefabrike konutlarda yaşayan yaklaşık 3500 kişiden 1430 kişiye hak sahibi oldukları için (depremde evleri yıkılanlar ya da ağır hasar görenler) kalıcı deprem konutu tahsis edilmiş oldu.

Öte yandan evleri az hasar görenlere Az Hasarlı Konut Yardımı yapıldı. Ancak prefabrike konutlar boşalmadı. Buralarda evleri yıkılan ya da ağır hasar gören kiracılar hak

* Bu yazı tamamen, halen konu edilen semtlerden birinde (SEDAŞ prefabrike konutları yakınındaki kalıcı deprem konutlarında) ikamet eden yazarın, sürmekte olan bir alan araştırması sırasında ve onun öncesinde edindiği gözlemleri ile alan araştırmasında kullanılmayan bazı verilere dayanmaktadır. Bu nedenle bilimsel anlamda bir genelleme yapmaya elverişli değildir. Konu ile ilgili devam etmekte olan bilimsel araştırma için Bk. Mahir Ulusoy- Murat Kayıkçı; Deprem Prefabrike Yapılarının Yoksulluk Adalarına Dönüşümü, Bolu Deprem Prefabrike Yapıları Üzerine Bir Araştırma, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi (BAP), Proje No: 2005.04.01.212, Bolu 2006.

** Yrd. Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

sahibi olmadıklarından kalmayı sürdürdüler. Ayrıca deprem ile ilgisi olmasına bakılmadan öğrenciler ve muhtaç durumda olanların prefabrike konutlara yerleştirilmesine devam edildi. Deprem sonrası kurulan prefabrike konut alanlarından ikisi (Dağkent ve Karacasu) 2005, ikisi (Ankara ve SEDAS) 2006 yılına kadar bu şekilde kullanıldı (Tablo 1). Bugün ise (Mayıs 2006) iki prefabrike konut alanı (Çankırı-Burdur ve Karacayır) kullanılmaya devam etmektedir.

Tablo 1. Bolu Deprem Prefabrike Konutları (28.09.2004)

Prefabrike Konut Alanları	Oturulan	Boş	Toplam
SEDAŞ	118	6	124
Karacayır	600	16	616
Ankara Valiliği	100	-	100
Çankırı Valiliği	98	-	98
TOPLAM	816	22	838

Kaynak: Bolu Valiliği Kriz Merkezi ve Mahalle Muhtarlıkları Prefabrike Konut Durum Raporları.

Prefabrike konutların kullanımı zaman içinde amacından sapmış, kullanılmayan, depo olarak kullanılan ya da bir başkasına kiralanmış prefabrike konutlar ortaya çıkmıştır. Örneğin bazılarının, düşük fiyatla¹ kiralandıkları prefabrike konutları kentte yaşayan öğrencilere okullar açıldığında yüksek rakamlarla kiralamak üzere aldıkları tespit edilmiştir (İHA, 2004).

Bu süreç içinde, prefabrike yapılarda oturanların giderek daha yoksul kimselerden meydana geldiği gözlenmiş, kentbilim yazınındaki süzülme² olarak tanımlanan olgunun bir ölçüde gerçekleştiği görülmüştür. Bu bağlamda yedi yılı kapsayan bu sosyal süreçte deprem prefabrike yapılarının kalıcılaştığı, bu kalıcılaşmayı simgeleyen kümes, depo gibi eklentileri olan, geçimlik üretim için kullanılan, çok küçük de olsa sebze yetiştirilen bir bahçesi olan konutlar haline geldiği ve giderek gecekonduya benzemeye başladığı görülmüştür. Şöyle ki, gecekonduya da ilk ortaya çıktıkları 1950'li yıllarda geçici bir olgu olarak bakılıp zamanla kentle bütünleşerek bir anlamda eriyip ortadan kalkacakları düşünülmekteydi. Ancak gecekondu kalıcılaştığı gibi kentte kendi kültürünü ve yaşam biçimini egemen hale getirmiştir (Kayıkçı, 2004b:114). Benzer biçimde prefabrike konutlar da yedi yılı yaklaşan bir süredir kullanıldıkları göz önünde tutulursa giderek kalıcı hale gelmekte oldukları söylenebilir.

- 1 2004 yılında yerinde yaptığımız tespitlere göre ilan edilen prefabrike konut kira (katılım payı) bedelleri şöyledir: İl Kriz Merkezi Değerlendirme ve Takip Kurulu 12.02.2004 tarih ve 01 Sayılı toplantısı sonucu 01.03.2004 tarihinden itibaren prefabrik katılım payı bedeli yeniden belirlenmiştir. Buna göre, öğrencilere tahsis edilen: Dağkent-2 prefabriklerine aylık katılım payı bedeli 30.000.000 TL., Karacasu prefabrikleri aylık katılım payı bedeli 25.000.000 TL.; Vatandaşlara tahsis edilen: Karacayır, SEDAS, Ankara ve Çankırı Valiliği prefabrikleri katılım bedeli 35.000.000 TL.'dir.
- 2 Süzülme (filtering), geliri yüksek olan ailelerin oturdukları yeri terk ederek daha üst tabakadan bir yere yerleşmesi sonucu, boş kalan bu yerlere onlara göre daha alt tabakadan ailelerin yerleşmesi olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998).

Prefabrike deprem konutlarının geçici olarak kurulmasına karşın uzun bir süredir kullanılması ve kaldırılmak istenmesine karşın kaldırılamaması, deprem sonrası barınmaya ilişkin ussal, uzun erimli ve bütüncül bir politikanın izlenmediği ve bu çerçevede depremlerin olumsuz etkilerini azaltacak önlemlerin alınmadığını göstermektedir.

2. Depremlerin Olumsuz Etkilerinin Azaltılması

Doğal afetler, doğa olaylarının bir sonucudur. Bir doğal afet olan depremler de doğa olayları sonucu meydana gelmektedir ve olmalarının engellenmesi olası değildir. Ancak, depremlerin olası zararlarının en aza indirilmesi çeşitli önlemlerle sağlanabilir. Bu amaçla alınabilecek önlemler (1) yıkım olayı öncesi ve (2) yıkım olayı sonrası alınabilecek önlemler olmak üzere ikiye ayrılabilir. Yıkım olayı öncesi alınabilecek başlıca önlem, doğal afetleri göz önünde tutan bir kentleşme politikasının izlenmesidir.

Kentleşmenin başladığı 1950'li yıllardan günümüze ülkemizde uygulanan politikalarla bakıldığında bir tutarsızlığın egemen olduğu görülmektedir. 1950'li yıllara kadar iç pazarı bütünleştirmeye dönük demiryolu politikası ve devlet eliyle ithal ikameci sanayileşmeyi öngören bir politika izlenerek ve sanayi tesisleri demiryolları üzerinde kurularak dengeli bir yerleşim büyüklüğü dağılımı yeğlenirken (Hacısalihoglu, 2001:20), 1950 sonrasında gerek ekonomi, gerekse kentsel yerleşme düzeni politikaları bütünüyle değişmiştir. Ülkemiz bu dönemle birlikte devlet eliyle sanayileşme stratejisinden özel sektör ağırlıklı sanayileşme stratejisine geçmiş, özellikle 1980'lerden sonra dışa dönük sanayileşme politikasına geçişle birlikte dengeli yerleşme düzeninden tümüyle vazgeçilmiştir. Bunun yerine ekonomik faaliyetlerin yer seçiminin, "karşılaştırmalı üstünlükler ilkesi"ne göre yapılması benimsenmiş, bu ilkenin benimsenmesi ise sosyo-ekonomik ve mekansal çekiçlilikleri yüksek olan, ama aynı zamanda afet riski yüksek olan İstanbul, Adapazarı ve Kocaeli gibi kentlerin daha da büyümesine yol açmıştır (Kayıkcı, 2005:68,160). Başka bir deyişle bu kentlerin doğal afet riski olup olmaması izlenen politikalara etki etmemiş, doğal yıkım olaylarının yaratacağı olumsuzlukların önüne geçecek bir kentleşme politikası izlenmemiştir. Oysa kentleşme politikası; kentleşmenin yönünün belirlenmesi (nüfusun deprem riski daha az olan yerlere yönlendirilmesi), bölge ve kent planlarının doğal afet riskine göre hazırlanmasının sağlanması ve yapı denetimi gibi bir çok yolla doğal afetin olumsuz etkilerinin önceden azaltılmasını sağlayabilir (Kayıkcı, 2004a:8). Bu bağlamda, kentleşme politikası çerçevesinde alınan önlemler şöyle sıralanabilir:

- a) Kent planları, yerleşim yerinin üzerinde olduğu toprağın jeolojik özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlanmaktadır. Kent ve kasabanın gelişme doğrultusu ve alçak ve yüksek yapı düzenleri toprağın bu özellikleri çerçevesinde belirlenmektedir. Böylece, özellikle yer sarsıntısının olduğu yerlerde olası olaylardan en az zarar görecektir bir yerleşme yapısı oluşturulmaya çalışılmaktadır (Keleş, 2002:646). Ancak, bunun günümüze kadar ülkemizde tam olarak uygulandığını ileri sürmek güçtür. Bunun nedeni, planı yalnızca kent ölçeğinde ele alan "imar planlaması" yaklaşımının benimsenmesi, buna karşın doğrudan mekansal doku-

yu etkileyen yoğunluğu artırıcı potansiyelleri göz önünde bulunduran "mekansal planlama" yaklaşımının yeğlenmemesi olarak görülmektedir. Bu yaklaşımın sonucu olarak, İstanbul, İzmit, Adapazarı, Gölcük ve Yalova gibi çekicilikleri öne çıkan kentlerin, ekonomik yoğunlaşma ve bunun özendirici etkisiyle oluşan nüfus baskısının yaşandığı mekanlar olmasının önüne geçilememiştir (Hacısalihoglu, 2001:14-15). Bu yerleşmelerin ekonomik ve sosyal potansiyeli, deprem riskinin önüne geçmiş, planlamada ise bu durum göz ardı edilerek, bölgenin başta jeolojik, ekonomik ve sosyal özelliklerini göz önünde tutan bütüncül bir planlama yaklaşımı yaşama geçirilememiştir. Geçmişte Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı gibi bir takım iyi niyetli girişimler ise kağıt üstünde kalmıştır.

- b) Afet riski olan yerlerde yapı ve konut yapımının sınırlandırılması, yıkım olayı olmadan alınan önemli bir önlemdir. 7269 sayılı Afetler Yasası ve Afet Bölgelerinde Yapılacak Yapılar Hakkında Yönetmelik³ gereğince yapı yapmanın yasaklandığı bu yerlerdeki yasaklama hükmü, belediyeler ve köy ihtiyar kurullarınca uygulanır. Bu yasağa aykırı yapılan yapılar vali ve kaymakamlar tarafından yıktırılır. Yine 7269 sayılı Afetler Yasası gereğince, afete uğramış ya da afet riski taşıyan bölgeler, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın belirlemesi ve önerisi üzerine Bakanlar Kurulunca "Afete Maruz Bölge" olarak kararlaştırılmaktadır.
- c) Bunların dışında, dayanıklı yapılar yapılmasının sağlanması, doğal yıkım olaylarının önceden kestirilmesine yarayan en son teknik gelişmelerin izlenmesi ve olası afetlerde alınacak önlemler için bir izlenme hazırlanması gibi önlemler ile doğal afetlerin olumsuz etkileri en aza indirilmeye çalışılmaktadır (Keleş, 2002:647-648).

Yıkım olayı sonrası alınabilecek önlemler ise başta yıkım olan yerin mülki idare amiri tarafından;

- a) Haberleşme, ulaşım ve trafik güvenliğinin sağlanması,
- b) Can kaybının en aza indirilmesi (kurtarma),
- c) Emniyet ve asayişini sağlama,
- d) Ölü ve yaralıların yıkıntı altından çıkarılması,
- e) Tıbbî ilk yardım, hasta ve yaralıların hastaneye nakli,
- f) Ölenlerin gömülme işlemlerinin yürütülmesi,
- g) Yangınların söndürülmesi,
- h) Acil ve geçici barınmanın sağlanması,
- i) Hastalıkları önleyecek sağlık koşullarının sağlanması,
- j) Evsiz, barksız kalan insanların yiyecek, giyecek, ısınma ve barınma ihtiyacının karşılanması,
- k) Elektrik, su ve kanalizasyon düzenlerinin işler duruma getirilmesi, karantina önlemlerinin alınması,
- l) Yıkıntı kaldırma ve temizlemenin yapılması ve
- m) Zararların saptanmasını kapsayan önlemler alınır (Çoker, 2001:15).

3 R.G. 16.01.1968, No: 12801.

3. Bolu Prefabrike Konutları ve Deprem Sonrası Barınma Sorunu

Yukarıda sayıldığı gibi, yıkım olayı sonrası alınabilecek önlemlerden biri de acil ve geçici barınmanın sağlanmasıdır. Ancak acil ve geçici barınmanın sağlanacağı barınakların ve bu barınakların bulunacağı yerlerin seçiminin orta ve uzun erimdeki etkileri de göz önünde tutan bütüncül bir planlamaya dayalı olması gerekir. Örneğin ilk barınak durumundaki çadırların maliyeti kadar, biçimine, büyüklüğüne, yıkımın olduğu yerin iklimine uygunluğu ve dayanıklılığı dikkate alınmalıdır. Doğal afetlerde geçici barınak olarak kullanılan prefabrike yapıların da aynı biçimde biçimine, büyüklüğüne, yıkımın olduğu yerin iklimine uygunluğu ve dayanıklılığına bakılmalıdır. Bunların yanında geçici barınakların bulunacağı yerin ulaşım ve altyapı olanakları göz önüne alınmalıdır. Bir başka dikkate alınacak nokta da prefabrike yapıların geçiciliğinin ne kadar bir süreyi kapsadığının iyi hesaplanmasıdır. Bu açıdan Bolu deprem prefabrike konutlarına bakıldığında yedi yıla yakın bir kullanım süresinin ne ölçüde geçici sayılacağı tartışılabilir.

Prefabrike deprem konutlarının geçici kullanımı konusunda göz önünde tutulması gereken bir nokta da bu konutların afetzedeler kullandıktan sonra ne yapılacağı ile ilgilidir. Bu konuda farklı yollar izlenebilir. Bunlardan biri prefabrike konutları satmaktır. Bu yol, Bolu deprem prefabrike konutlarında izlenmiş ve bu konutlar satışa çıkarılmıştır. Ancak uzun bir süre kullanılması ve oturanların konutları iyi kullanmaması nedeniyle kalitesi düşen prefabrike konutlar ancak düşük bir fiyatla satılabilmektedir⁴. Bu satışlardan beklenen gelir elde edilememiş, prefabrike deprem konutları ekonomik açıdan bir yük haline gelmiştir. Depremin etkilediği illerden birinde (Kocaeli'de) belediye başkanlığı da yapmış bir milletvekili bu durumu şöyle dile getirmiştir: "Prefabrikler yapıldı; sadece yandaşlarına imkân sağlamak, olanak yaratmak için prefabrikler yapıldı. Üç yıldır, yazın aşırı sıcakta, kışın aşırı soğukta 7 nüfus, 8 nüfus, 29 metrekaresiz tek gözlü o geçici prefabrik barakalarda halen yaşamaya devam ediyorlar. O barakaların, o prefabriklerin oturduğu araziler için devletimiz yılda 16 trilyon lira kira bedeli ödüyor. Üç yıldır, her yıl 16 trilyon lira -ki, o 16 trilyon lirayla, hak sahibi olamayan kiracı konumundaki depremzedelere kalıcı konut yapma imkânı vardı- para boşuna ödeniyor. Şimdi, kalıcı konut verilen ailelerden bu konutların maliyet bedelleri geri isteniyor. Madem deprem vergisi topluyorsunuz, neden bu insanlardan bu konutların bedellerini yeniden istiyorsunuz?" (Sirmen, 2002).

Prefabrike yapıların afetzedelerden sonra ne yapılacağı ile ilgili olarak izlenebilecek yollardan biri de bu yapıların başka amaçlarla kullanımıdır. Örneğin yoksul yurttaşların yararlanacağı toplumsal konutlar olarak kullanılabilir⁵. Bu yol açısından Bolu deprem prefabrike konutları şöyle değerlendirilebilir. Bu yolun izlenmesi durumunda, öncelikle prefabrike konutlar kalıcı olarak kullanılacakları için bulunacağı yerin kira yoluyla

4 Bolu Valiliği Kriz Merkezi'nden alınan bilgiye göre, prefabrike deprem konutlarının 2003 yılındaki satış bedeli, 60 metrekaresiz büyüklüğündeki bir çift prefabrike konut için 1,5 milyar TL.'dir.

5 Halk konutu adı da verilen toplumsal konut, "yoksul ve dar gelirli halk topluluklarının barınma gereksinimlerini karşılayabilecek biçimde standartlaşmış, en az boyut ve nitelikte, sağlık koşullarına uygun, sağlam ve ucuz konut" olarak tanımlanabilir (Keleş, 1978:121).

değil, satın alma yoluyla elde edilmesi gerekmektedir. Prefabrike konutların biçimi ve büyüklüğü ise kalıcı kullanıma elverişli olmalıdır. Halen kullanılan prefabrike konutlar ise ne büyüklüğü, ne de kullanılan malzeme bakımından buna uygundur. Buna karşın prefabrike konutların uzun bir süredir yoksul yurttaşların toplumsal konut gereksinimini karşıladığı da bir gerçektir. Bu nedenle, yukarıda sözedilen noktalara dikkat edilmesi durumunda, prefabrike konutların bir kısmının kalıcı olarak düşünülmesi ve buna uygun bir planlamanın yapılması, getireceği yükün ussal kullanılarak toplumsal bir sorunu (özellikle kentsel yoksulluğu) hafifletebilecek bir çözüm olmasını da sağlayabilecektir.

4. Sonuç

12 Kasım 1999 depreminin olumsuz etkileri hala silinmiş değildir. Afet sonrası afetzedelerin barınma gereksinimi bir planlamaya dayalı olarak yapılmamıştır. Bunun sonucu olarak, kurulan prefabrike deprem konutları ekonomik açıdan devlete önemli bir yük getirmiştir. Öte yandan, kiracı olan afetzedelerin deprem sonrası kalıcı barınma sorunu düşünülmediğinden prefabrike konutlarda yaşamlarını sürdürmelerine yol açılmıştır. Prefabrike konutların kaldırılmak istenmesine karşın kaldırılamamasının bir nedeni budur. Bir başka neden ise bilinçsiz ve doğal bir gelişimin sonucu olsa da, prefabrike deprem konutlarının yoksul yurttaşlar için bir ölçüde toplumsal konut gereksinimi karşılamış olmasıdır. Bu yurttaşların gidecek başka bir yerleri yoktur. Bu nedenle prefabrike deprem konutlarının kaldırılmasına şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Bunların yanısıra, prefabrike konutların yönetiminin keyfiliği sonucu, prefabrike konutlar amacı dışında kullanılan -özellikle hırsızlık, fuhuş gibi yasadışı işler ile gereksinimi olmadığı halde kiralayıp başkasına yüksek kira ile kiralamak gibi- bir yer haline getirmiştir.

Bütün bu olumsuzlukların en aza indirilebilmesi için öncelikle doğal afetlerle ilgili olarak uzun erimli, ussal ve bütüncül bir politikanın izlenmesi gerekmektedir. Özellikle kentleşme politikasında doğal afetler göz önünde bulundurulmalı, "imar planlaması" yaklaşımı terkedilerek "mekansal planlama" anlayışına geçilmelidir. Afet sonrasında barınma sorunu uzun erimli olarak planlanmalı, geçici prefabrike konutların yer seçimi, biçimi, maliyeti, iklime uygunluğu buna göre belirlenmeli, afetzedeler arasında evsahibi-kiracı ayrımı yapılmamalıdır. Prefabrike deprem konutları, -gereksinime göre belli bir kısmı- yoksul yurttaşların oturacağı kalıcı toplumsal konutlar olarak kullanılabilir biçimde tasarlanmalıdır. Ülkemizin ekonomik gelişmişlik düzeyi dikkate alınırca, bu önerinin, önemli bir sorun olan yoksulluğu depremin olumsuz etkilerinin hissedildiği bölgelerde bir ölçüde de olsa hafifletebileceğinden altı çizilmelidir.

Kaynakça

- DPT (2002), *Bolu İli Raporu*, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü, Yayın No. DPT: 2651, Ankara.
- İHA Bolu (2004), "Bolu Kriz Merkezinden Prefabrik Baskını", http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2004/Agustos/26/Haber_23331.aspx, (Erişim tarihi, 04.09.2004).
- Kayıkçı, Murat (2004a), "Doğal Afetler ve Kentleşme Politikası", *Sivil Savunma Dergisi*, Yıl: 46, Sayı: 178, Ekim-Kasım-Aralık.
- Kayıkçı, Murat (2004b), "Gecekondu Olgusunun Yeniden Ele Alınışı", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 76, Sayı: 443.
- Kayıkçı, Murat (2005), *Türkiye'de Tarım Topraklarının Tarım Dışı Amaçlarla Kullanımı -Ada-pazarı Örneği-*, Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul.
- Keleş, Ruşen (1978), *100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu*, 2. Baskı, Gerçek Yay., İstanbul.
- Keleş, Ruşen (1998), *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Keleş, Ruşen (2002), *Kentleşme Politikası*, 7. Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Koçak, Ahizer vd. (2000), "12 Kasım 1999 Düzce Depremi Sonrası Bolu ve Düzce İllerinde Yapılan Yerleşimi Çalışmaları", *12 Kasım 1999 Düzce Depremi Raporu*, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi, Ankara.
- Özmen, Bülent (2000), "12 Kasım 1999 Düzce Depremi'nin Konut ve İşyeri Hasarları (Rakamsal Verilerle)", *12 Kasım 1999 Düzce Depremi Raporu*, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi, Ankara.
- Sirmen, Mehmet Sefa (2002), "TBMM'de Yaptığı Konuşma", *TBMM Tutanak Dergisi*, 16. Birişim 26.12.2002 Perşembe. (<http://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b016m.htm>) (Erişim tarihi, 25.05.2006).
- Ulusoy, Mahir- Kayıkçı, Murat (2006); *Deprem Prefabrike Yapılarının Yoksulluk Adalarına Dönüşümü, Bolu Deprem Prefabrike Yapıları Üzerine Bir Araştırma*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi (BAP), Proje No: 2005.04.01.212, Bolu.

Fotoğraf 1. Karacayır Prefabrike Deprem Konutları (M. Kayıkçı-2004).

Fotoğraf 2. Çankırı Valiliği Prefabrike Deprem Konutları (M. Kayıkçı-2004).

Fotoğraf 3. SEDAŞ Prefabrike Deprem Konutları (M. Kayıkçı-2004).

Fotoğraf 4. Ankara Valiliği Prefabrike Deprem Konutları (M. Kayıkçı-2004).

Fotoğraf 5. Kalıcı Deprem Konutları (M. Kayıkcı-2005).